

5. Абдикеев Н.М. Реинжиниринг бизнес-процессов / Н.М. Абдикеев, Т.П. Данько, С.В. Ильдеменов, А.Д. Киселев. – М.: Эксмо, 2005. – 592 с.
6. Тельнов Ю.Ф. Реинжиниринг бизнес-процессов. Компонентная методология / Тельнов Ю.Ф. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 320 с.
7. Управление проектом по оптимизации. Тема 5.1. Управление оптимизацией. Часть 5. Оптимизация бизнес-процессов // portal.tpu.ru: 7777/SHARED/v/VAS/Work/Tab2/МАБП_5.ppt.
8. Ефимов В. В. Улучшение качества проектов и процессов: учебное пособие / В. В. Ефимов. – Ульяновск: УлГТУ, 2004. – 185 с.
9. Тузовский А.Ф. Системы Т 817 управления знаниями (методы и технологии) / А.Ф. Тузовский, С.В. Чириков, В.З. Ямпольский; под общ. ред. В.З. Ямпольского. – Томск: Изд-во НТЛ, 2005. – 260 с.
10. Smith H. Businessprocessmanagement: thethirdwave / H. Smith, P. Finigar. – London, MeghanKifferPr, 2013. – 312. p.
11. Weske M. Businessprocessmanagement / M. Weske. – Berlin, Springer, 2012. – p. 403.

Рецензент: В. Г. Шинкаренко, докт. экон. наук, проф., ХНАДУ.

Статья поступила в редакцию 20. 01. 2016 г.

УДК 378.147

САЄНКО Н.В., докт. пед. наук, проф.;

ПОНІКАРОВСЬКА С.В., ст. викладач,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ- МЕНЕДЖЕРІВ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНЬОЇ ГАЛУЗІ

***Анотація.** У статті підкреслена потреба України у високорозвиненому автомобільно-дорожньому комплексі як передумови входження країни до співтовариства провідних європейських держав. Наголошено на необхідності підвищення професійної відповідальності майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі перед суспільством, що є одним із вирішальних факторів ефективності галузевих реформ. Розкрито сутність професійної відповідальності економістів-менеджерів галузі як комплексу особистісних якостей фахівця, що забезпечує усвідомлення та переживання ним особистісної відповідальності за здійснення та результати своєї професійної діяльності. Зауважено, що відповідальне ставлення майбутнього фахівця автомобільно-дорожньої галузі до профе-*

сійних обов'язків є результатом цілеспрямованого комплексного впливу на особистість студента, який має бути забезпечений створенням певних організаційно-педагогічних умов.

Ключові слова: *автомобільно-дорожня галузь, економіст-менеджер, професійна відповідальність, формування, педагогічні умови.*

САЕНКО Н.В., докт. пед. наук, проф.;
ПОНИКАРОВСКАЯ С.В., ст. преподаватель,
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ-МЕНЕДЖЕРОВ АВТОМОБИЛЬНО-ДОРОЖНОЙ ОТРАСЛИ

Аннотация. В статье подчеркивается потребность Украины в высокоразвитом автомобильно-дорожном комплексе как условии вхождения страны в сообщество передовых европейских стран. Сделан акцент на необходимости повышения профессиональной ответственности будущих специалистов автомобильно-дорожной отрасли перед обществом, что является одним из решающих факторов эффективности отраслевых реформ. Раскрыта сущность профессиональной ответственности экономистов-менеджеров отрасли как комплекса личностных качеств специалиста, который обеспечивает осознание и переживание им личной ответственности за выполнение и результаты своей профессиональной деятельности. Обращается внимание на то, что ответственное отношение будущего специалиста автомобильно-дорожной отрасли к своим профессиональным обязанностям является результатом целенаправленного комплексного влияния на личность студента, которое должно быть обеспечено созданием определенных организационно-педагогических условий.

Ключевые слова: *автомобильно-дорожная отрасль, экономист-менеджер, профессиональная ответственность, формирование, педагогические условия.*

N. SAYENKO, Dr. Sc. (Ped.), Prof. ;
S. PONIKAROVSKA, Asst. Prof.,
Kharkiv National Automobile and Highway University

FEATURES OF DEVELOPING PROFESSIONAL RESPONSIBILITY OF FUTURE ECONOMISTS-MANAGERS IN AUTOMOBILE AND ROAD SECTOR

Abstract. *The demand for highly developed automobile and road sector in Ukraine as a condition for entering the community of leading European countries has been underlined in the article. The necessity to increase professional responsibility of the future specialists in the auto-*

mobile and road sector to the society, which is one of the crucial factors of efficiency of sectoral reforms, has been stressed out. The essence of professional responsibility of economist-managers of the sector as a complex of personal features of the specialist which ensures awareness and experience of personal responsibility for fulfillment and results of his professional activity has been revealed. Special attention is paid to the fact that responsible attitude of the future specialist in the automobile and road sector to his professional responsibilities is a result of purposeful complex influence on the student's personality, which must be ensured by creation of certain organizational and pedagogical conditions.

Key words: *automobile and road sector, economist-manager, professional responsibility, formation, pedagogical conditions.*

Постановка проблеми. Для забезпечення інтеграції України в європейську економіку наявність високорозвиненого автомобільно-дорожнього комплексу стає вирішальною умовою ефективного входження країни у європейське співтовариство. Проте на сьогодні рівень розвитку комплексу не відповідає світовим стандартам, що вимагає значних зусиль у вирішенні проблем підготовки висококваліфікованих фахівців для галузі.

Жодна реформа в автомобільно-дорожній галузі не буде ефективною, якщо її працівники не ставитимуться до виконання професійних обов'язків відповідально, не будуть відчувати свій громадянський обов'язок перед державою та суспільством. Іншими словами, подолання зазначених негативних явищ вимагає сформованості у фахівців автомобільно-дорожньої галузі такої професійної якості, як соціальна відповідальність, яку розглядаємо як загально-методологічне поняття, що охоплює всі форми відповідальності (політичну, громадянську, професійну, правову, моральну, відповідальність у сфері сімейно-побутових стосунків тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури з проблем формування етичної культури особистості, її відповідальності щодо навколишнього світу свідчить, що основи розуміння феномену відповідальності знайшли своє відображення в історії зарубіжної та вітчизняної науки (Арістотель, Конфуцій, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Сократ, Г. Сковорода та ін.).

Значний внесок в осмислення феномена відповідальності внесли зарубіжні дослідники, серед яких А. Бандура, Л. Берковіц, А. Гезелл, І. Дарлен, Л. Кольберг, Б. Латанеє, К. Луттерман, А. Маслоу, Ж. Піаже, Р. Селман, А. Фернхейм, В. Франкл, Е. Фромм, М. Хайдеггер, Ф. Хайдер, Р. Харре, П. Хейвен, К. Хелькам, Е. Еріксон та ін.

Проблеми професійної етики розглядалися в працях М. Вебера, Т. Гоббса, Дж. Локка, Протагора та інших філософів і педагогів минулого. Взаємозв'язок етики з людською діяльністю висвітлено в роботах сучасних науковців (О. Бобир, С. Богдан, Н. Вознюк, В. Губін, Г. Йонас, Э. Сабат), співвідношення загальнолюдського й професійного компонентів моралі досліджували Д. Волкогонов, Т. Герет, Ф. Кузин та ін. Формування морально-етичних якостей фахівців різних професій вивчали Н. Тимченко, А. Москаленко, А. Болдова, О. Лапузіна, О. Романовський, О. Кривошеєва, Н. Сопнева, Л. Хоружа, І. Чернокозов, загальні проблеми гуманізації та гуманітаризації вищої освіти висвітлені в працях В. Андрущенка, Л. Барановської, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Коваленко, В. Кудіна, Н. Ничкало, Л. Товажнянського та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Однак практично немає наукових розробок з формування професійної відповідальності майбутніх економістів-менеджерів автодорожньої галузі, відсутній належний аналіз факторів формування професійної відповідальності студентів економічних спеціальностей, обмежена кількість методик вивчення рівня професійної відповідальності студентів, а також відсутні педагогічні умови, спеціально розроблені для формування професійної відповідальності майбутніх менеджерів автомобільно-дорожньої галузі в умовах ВНЗ.

Формулювання цілей статті. Маємо на меті визначити особливості професійної відповідальності економістів-менеджерів автомобільно-дорожньої галузі, встановити критерії, показники та рівні сформованості професійної відповідальності та охарактеризувати педагогічні умови формування відповідальності у майбутніх фахівців галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незадовільні показники роботи автомобільно-дорожніх підприємств є, на думку фахівців [3; 5; 7; 8], результатом проблем галузі, а саме: недостатній ступінь використання геополітичного положення України та можливостей її транспортних комунікацій для міжнародного транзиту вантажів територією України; незадовільний транспортно-експлуатаційний стан автодоріг; невідповідність технічних стандартів автомобільних доріг України стандартам ЄС за якістю та ваговими навантаженнями; незадовільний рівень безпеки дорожнього руху; відставання розвитку автомобільних доріг загального корис-

тування від темпів автомобілізації країни; низький рівень сервісного обслуговування користувачів; недостатній обсяг фінансування та інвестицій у розбудову доріг і розвиток галузі.

Модернізація автомобільно-дорожньої галузі, залучення масштабних іноземних інвестицій, новітніх технологій можливі лише за умови формування в країні стійкої, відкритої до зовнішнього світу господарської системи, органічного включення України в систему глобального розподілу праці. Хоча в країні є сотні підприємств, зорієнтованих на зовнішнього споживача, після розпаду СРСР більшість із них втратила доступ на міжнародні ринки. Але, попри тривалу і глибоку економічну кризу, в Україні зберігаються передумови для створення конкурентоспроможної економіки та зміцнення позицій на міжнародних ринках – це, насамперед, багаті природні ресурси, вигідне географічне розташування, кваліфікована та порівняно дешева робоча сила, високі технології та відносно ефективна система освіти. Для того, щоб Україна не втрачала нерозсудливо свій потенціал, необхідні фахівці, які спроможні відстоювати національні інтереси держави, нести відповідальність за її розвиток і процвітання.

Наразі зроблено ряд реформ на державному рівні задля подолання кризи в економіці країни та інших галузях.

Боротьба з цими проблемами вимагає не тільки єднання зусиль всіх інститутів громадянського суспільства, кардинальних змін законодавства, перебудови основ галузевого менеджменту, впровадження інноваційних методик і технологій, налагодження плідної міжнародної співпраці. Як показує практика, будь-які навіть найпрогресивніші реформи приречені на невдачу, якщо не змінюються свідомість і поведінка виконавців, а це вже вимагає змін у якості підготовки фахівців відповідної галузі.

В умовах глобалізації світової економіки бізнес змушений брати на себе відповідальність за багато напрямків розвитку суспільства: екологію, соціальні програми в галузі освіти, охорону здоров'я та праці, культуру, спорт, що вимагає підготовки соціально-зорієнтованих фахівців, здатних брати на себе відповідальність за соціальні та гуманітарні аспекти розвитку країни.

Сучасна реформа вищої освіти зорієнтована на компетентнісний підхід. До універсальних компетенцій фахівця будь-якої галузі діяльності належить і соціальна відповідальність. Тобто, соціальна

відповідальність як елемент універсальних компетенцій фахівця відіграє важливу роль у процесі становлення майбутнього економіста-менеджера і повинна бути включена в універсальні стандарти компетенцій для економічних спеціальностей.

Вказані обставини актуалізують проблему дослідження професійної відповідальності майбутніх економістів-менеджерів, спонукають до пошуку способів її формування в процесі навчання на економічних спеціальностях ВНЗ. Окрім цього актуальність дослідження зумовлюється наявністю низки протиріч: між загостренням морально-етичних питань діяльності фахівця у зв'язку з пріоритетністю прибутку над загальнолюдськими моральними цінностями в умовах ринкової економіки і недостатнім дослідженням регулятивного потенціалу відповідальності, що здійснює духовно-орієнтовну та нормативно-регулятивну функції; між об'єктивною необхідністю формування професійної відповідальності менеджера автодорожніх організацій і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних і науково-методичних основ її формування на етапі навчання у системі вищої професійної освіти; між об'єктивною потребою ринку праці у фахівцях з високим рівнем професійної відповідальності та недостатньою розробленістю педагогічних умов її формування в умовах ВНЗ.

У науково-педагогічній літературі професійна відповідальність визначається як здійснюваний у різних формах контроль і самоконтроль у діяльності суб'єкта з точки зору здійснення ним прийнятих норм і правил, як морально й професійно значуща якість майбутнього фахівця (О. Богатська, С. Гаврилушкін та ін.)

Професійну відповідальність економістів-менеджерів автомобільно-дорожньої галузі визначаємо як комплекс особистісних якостей фахівця, що забезпечує усвідомлення і переживання ним особистісної відповідальності за виконання та результати своєї професійної діяльності, відповідність вимогам соціально і професійно схвалюваної поведінки.

Відповідно до кваліфікаційних характеристик, економісти-менеджери автодорожньої галузі відповідають за: розробку перспективних і поточних планів підприємства та його підрозділів; розробку бізнес-планів конкретних проектів (створення або реорганізація підприємства, освоєння нових видів діяльності, технічне переозброєння або реконструкція окремих підрозділів); визначення доходів і

витрат підприємства, розробку оптових (роздрібних) цін, тарифів на роботи (послуги), розрахунок податків для підприємства; проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства; розробку маркетингової політики підприємства та підтримку його конкурентоспроможності, колег і підлеглих; належне використання матеріальних і фінансових ресурсів; здійснення обов'язків перед державою та роботодавцями, постачальниками, партнерами, клієнтами; власну професійну компетентність тощо.

Стосовно структури відповідальності, дослідники (А. Гулевська, Л. Дементій, О. Немчінов, О. Плахотний та ін.) найчастіше визначають такі її компоненти та їх характерні ознаки: 1) мотиваційний компонент містить у собі мотиви соціально відповідальної поведінки. У студентському віці відбуваються якісні зміни у розвитку самосвідомості, на перший план виступає усвідомлення свого місця в суспільстві, відповідальності за свою поведінку. Формуються мотиви суспільно значущої діяльності, моральні прагнення в реалізації відповідальних вчинків, спонукання свідомо регулювати свою діяльність у соціально-професійному співтоваристві; 2) когнітивний компонент як система засвоєних особистістю знань про соціальну відповідальність, про сутність прав і обов'язків, норми і правила поведінки людини в соціумі, про способи регулювання стосунків між суспільством і індивідуумом. Основою когнітивного компонента є науковий світогляд, що активно формується в студентському віці; 3) діяльнісний компонент реалізується в готовності студента здійснювати усвідомлений вибір лінії поведінки, приймати рішення, оцінювати їх наслідки, визначати необхідні обмеження в поведінці на основі сформованого світогляду і розвиненої самосвідомості.

Структурними компонентами професійної відповідальності економістів-менеджерів галузі вважаємо такі: ціннісний (переконання, ідеали, потреби, етичні принципи); мотиваційний (установка на прийняття відповідальних рішень); когнітивний (знання про професійну відповідальність як комплекс фахових, етичних, правових знань); діяльнісний (володіння вміннями та навичками відповідального виконання професійних обов'язків, забезпечення процесу переходу від простого виконавця до соціально активного суб'єкта професійної діяльності).

Показником ціннісного критерію вважаємо усвідомлення сутності професійної відповідальності з такими рівнями, як базовий, виконавчий та понаднормативний. Показником мотиваційного критерію обрано сформованість установки на відповідальне ставлення до виконання професійних обов'язків з такими рівнями, як безвідповідальне ставлення, нестійка відповідальність і стійка відповідальність. Показником когнітивного критерію є якість (повнота) економічних, етичних, правових тощо знань з такими рівнями, як низький, середній і високий. Характеристиками діяльнісного критерію є прояв самостійності, проактивності етичної поведінки, що виявляються на низькому, середньому та високому рівнях.

Комплексне врахування цих показників дає змогу визначити три рівні сформованості професійної відповідальності майбутніх економістів-менеджерів автомобільно-дорожньої галузі: високий, середній та низький.

Високий рівень сформованості професійної відповідальності свідчить про наявність сформованої соціальної і професійної позиції майбутнього фахівця, стійку систему професійних цінностей та інтересів, негативну оцінку безвідповідальних вчинків; сумлінне виконання професійних обов'язків виступає як єдиний прийнятний спосіб діяльності, для особистості характерне прагнення до творчої професійної діяльності та принесення суспільної користі. Студенту властива готовність відповідати за свої дії та вчинки, прагнення перевершувати нормативні показники та проявляти творчу ініціативу, діяти в екстремальних умовах, шукати нові способи вирішення професійних завдань. Він прагне до раціоналізаторства, ініціативи, пошуку невикористаних ресурсів, творчої професійної діяльності та принесення суспільної користі. Для нього характерна наявність твердих уявлень щодо професійних обов'язків, честь, гідність фахівця, усвідомленість застосування професійно-етичних знань; добре володіння теоретико-методологічними знаннями в галузях економіки, екології, права; прояв активної життєвої позиції, ініціативи та творчості; здатність до емоційно-вольової саморегуляції поведінки і відносин, емоційна стійкість, стресостійкість, високий ступінь самовладання; стійка готовність у повному обсязі виконувати професійні обов'язки в звичайних і екстремальних умовах. Він може використовувати різні способи здійснення діяльності з метою підвищення її

ефективності, бути здатним брати на себе відповідальність за наслідки помилкових рішень і оперативно виправляти їх.

Середній рівень сформованості професійної відповідальності передбачає усвідомлення студентом доцільності сумлінного ставлення до професійних обов'язків, готовність до виконання діяльності, проте тільки за шаблоном. Він негативно оцінює виробничі ситуації, поведінка в яких чітко не регламентована нормативними документами. Володіє достатнім рівнем теоретико-методологічних знань в галузях економіки, етики, екології, права; але тільки епізодично включається в соціально та професійно значущі акції та діяльність. Для нього характерні ситуативний прояв ініціативи, недостатній рівень самоконтролю й емоційної стабільності в ситуаціях підвищеної емоційної напруженості. У цьому випадку він цілком володіє навичками виконання професійних обов'язків у повному обсязі в звичайних умовах, коректно вирішує всі виробничо-економічні завдання.

Низький рівень сформованості професійної відповідальності означає невизначеність соціальної і професійної позиції студента, індиферентне ставлення до виконання свого професійного обов'язку; формальне дотримання вимог, інструкцій і правил поведінки. Він не готовий відповідати за свої вчинки, негативно ставиться до майбутньої професійної діяльності; проявляє вузькість професійних інтересів, не прагне до вдосконалення організації виробничого процесу; не усвідомлює потреби відповідального виконання професійних обов'язків, індиферентно ставиться до професійно-етичних знань; обмежено володіє теоретико-методологічними знаннями в галузях економіки, етики, екології, права. Студент бере участь тільки в оцінювальній діяльності, у нього відсутній досвід вирішення професійно-етичних завдань; він не здатний до емоційно-вольової саморегуляції, контролю своєї діяльності та поведінки; володіє шаблонним репертуаром дій у звичайних умовах професійної діяльності, здатний вирішувати виробничо-економічні завдання тільки на репродуктивному рівні. Для нього характерні реактивна модель поведінки, конформний характер прийняття рішень.

Завданням ВНЗ є створення таких умов, які сприятимуть зростанню кількості студентів з високим рівнем сформованості професійної відповідальності.

«На відміну від знань або навичок, – зазначає С. Букша, – відповідальне ставлення до професійних обов'язків формується не так швидко й не так помітно. Воно є результатом цілеспрямованого комплексного впливу на особистість студента протягом тривалого часу за допомогою багатьох засобів, методів, прийомів організації діяльності, уся сукупність яких визначається поняттям “педагогічні умови”» [1].

Педагогічні умови як категорія трактуються по-різному. Загальнофілософське та, відповідно, загальнонаукове тлумачення поняття зводиться до розуміння істотного компоненту комплексу об'єктів, за наявності якого здійснюється існування цього явища [6, с. 707].

Організаційно-педагогічними умовами формування професійної відповідальності економістів-менеджерів автомобільно-дорожньої галузі вважаємо такі: включення студентів у різноманітну за формою і змістом навчальну діяльність з метою інтеріоризації професійно-етичних цінностей; формування рефлексивної позиції студентів; інтегроване використання активних методів навчання та технологій рефлексивного характеру; використання можливостей позааудиторної виховної роботи, науково-дослідної діяльності, виробничої практики.

Одним із системоутворюючих чинників освітньої діяльності та освітнього процесу є освітні технології, що забезпечують цілісність, особистісну та соціально-економічну корисність. У контексті дослідження поділяємо точку зору таких учених, як В. Беспалько, І. Ісаєв, А. Кушнір, В. Сластьонін та інших і розглядаємо педагогічну технологію як спосіб, процес комунікації, заснований на певному алгоритмі, системі взаємодії учасників педагогічного процесу. І. Ісаєв, розглядаючи педагогічну технологію як компонент професійно-педагогічної культури, визначає її як сукупність прийомів і способів цілісної навчально-виховної діяльності викладача. Процес вирішення педагогічних завдань у ході технології представлений, на думку дослідника, послідовністю способів і дій з педагогічного аналізу ситуації, конструювання системи, оцінки її функціонування, організації діяльності системи та її корекції [4].

Система дидактичних засобів, що може бути використана для формування професійної відповідальності майбутніх економістів-менеджерів автомобільно-дорожньої галузі в умовах ВНЗ, є сукупністю таких взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів, як орга-

нізація регулярного виконання студентами навчально-практичних завдань професійно-етичної спрямованості, цілеспрямована активізація практико-діяльнісної підготовки студентів, актуалізація пізнавальної самостійності студентів засобами позанавчальної діяльності.

Всі методи, які можуть бути використані для формування професійної відповідальності майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі, можна розділити на такі групи: словесні методи (лекції інтерактивного характеру, бесіди, есе професійно-етичної спрямованості, проблемний усний виклад, діалоги, полілоги тощо); практичні методи (репродуктивні, творчі та пошукові завдання, реферати, лабораторно-практичні роботи тощо); активні методи (ділові ігри, проекти, тренінги, вікторини тощо); наочні методи (колажі, таблиці, плакати, моделі, Інтернет-ресурси та ін.).

У роботі з формування професійної відповідальності фахівця доцільно орієнтуватися на ідеї контекстного навчання, викладені в роботах О. Вербицького [2] та його послідовників. Вибір методів контекстного навчання зумовлений тим, що основною одиницею діяльності студента є вчинок, за допомогою якого майбутній фахівець не тільки виконує предметні дії відповідно до вимог та норм професії, а й отримує моральний досвід, оскільки діє відповідно до норм відносин, прийнятих у конкретному суспільстві та професійному співтоваристві. Тим самим вирішується проблема єдності навчання і виховання в рамках цілісного освітнього процесу.

Значущим інструментом формування професійної відповідальності фахівця є навчально-ділові ігри. Автори виділяють такі положення, важливі під час розробки навчально-ділових ігор: імітаційне моделювання конкретної виробничої діяльності та виробничих стосунків, пов'язаних з професійною відповідальністю; проблемність у змісті навчально-ділової гри та процесу її розгортання в навчально-професійній діяльності майбутніх фахівців; організація спільної діяльності студентів в умовах рольової взаємодії, розподілу та інтеграції імітованих у грі виробничих функцій фахівців; орієнтація на діалогічне спілкування у взаємодії партнерів у грі під час прийняття відповідальних рішень; двоплановість цілей навчально-ділової гри – досягнення ігрових цілей служить засобом формування професійної відповідальності майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі.

Потужний імпульс розвитку професійної відповідальності дає змогу проводити в студентських групах диспутів, де предметом обговорення є питання сенсу життя, відповідального ставлення людини до праці, розуміння найважливіших моральних і професійних цінностей: честь, обов'язок, совість, гідність, дисциплінованість, гордість, точність, обов'язковість, старанність, їх ролі в процесі досягнення людиною життєвої мети та щастя. Значний інтерес студентів викликає обговорення традицій і норм професійної спільноти в інших країнах, їх соціальної та професійної відповідальності за якість і результати своєї праці.

Ефективними є ситуації включення в реальні професійно-трудові стосунки, участь у конкурсах, виставках, презентаціях, прохань, доручень, поради, трудові завдання, приклад життя та діяльності старших колег, регулярні виходи на виробництво, стажування. Реальне включення у процес професійної діяльності, в ситуації прийняття самостійних рішень і необхідність відповідати за свої дії, колективні трудові акції та справи факультетів, курсів і груп є потужним інтегруючим чинником, що сприяє емоційному підйому студентів, розширенню діапазону їхніх інтересів, кола спілкування, набуттю навичок емоційно-вольової саморегуляції.

Серед сучасних методів навчання важливе місце посідає метод проектів. У процесі професійного становлення особистості він розглядається як педагогічна діяльність, спрямована на виховання творчої, відповідальної, компетентної особистості як суб'єкта та проєктувальника професійної діяльності. Виконання студентами колективних та індивідуальних проєктів передбачає залучення їх до виявлення, аналізу та розв'язання реальних техніко-виробничих та етичних проблем із використанням для цього практичної дослідно-пошукової роботи. Все це, з одного боку, вимагає від них належного рівня відповідальності, а з іншого, – сприяє повноцінному формуванню зазначеної якості.

Висновки. Отже, із вищезазначеного можна дійти висновку, що реформи в автомобільно-дорожній галузі України є життєво-необхідною умовою інтеграції України у європейську економіку. Але жодна реформа галузі не буде ефективною без підвищення професійної відповідальності фахівця перед державою та суспільством. Професійна відповідальність економістів-менеджерів автомо-

більно-дорожньої галузі є особистісною відповідальністю фахівця за результати своєї професійної діяльності. Відповідальне ставлення до професійних обов'язків формується завдяки цілеспрямованому комплексному впливу на особистість студента, який може бути забезпечений створенням певних організаційно-педагогічних умов.

Література

1. Букша С. Б. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх учителів основ здоров'я / С. Б. Букша // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2014. – № 5 (2). – С. 139–146.
2. Вербицкий А. А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение / А. А. Вербицкий. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 75 с.
3. Галушко В. О. Проблеми та перспективи розвитку дорожньої галузі / В. О. Галушко // Дорожня галузь. – 2011. – № 2. – С. 12–15.
4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М.: Академия, 2004. – 208 с.
5. Мікловда В. П. Сучасний стан та рівень розвитку автомобільної інфраструктури України / В. П. Мікловда, Я. В. Шевчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 32. – С. 6–13.
6. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. Шевчук Я. В. Регіональна політика розвитку автотранспортної інфраструктури в Україні / Я. В. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 1. – С. 108–114.
8. Юхновський І. Р. Транспортний комплекс України. Автомобільні дороги: проблеми та перспективи / І. Р. Юхновський, Г. Б. Лебеда, Т. І. Попова – К.: ФАДА, ЛТД, 2004. – 177 с.

Рецензент: О. М. Криворучко, докт. екон. наук, проф., ХНАДУ.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2016 р.